

گونه شناسی گردشگری روستایی (مطالعه موردی : شهرستان لنگرود)

عیسی پوررمضان *

عضو هیئت علمی گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

ابوطالب قاسمی وسمه جانی

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تهران

چکیده

امروزه گردشگری روستایی نقش مهمی در ایجاد اشتغال و فعالیت‌های اقتصادی روستاییان دارد بطوریکه گرایش زیادی در جهان برای سرمایه‌گذاری در این صنعت به وجود آمده است و میل به تنوع سازی فعالیت‌های روستایی از طریق گردشگری روبه‌فزونی می‌رود. در کشور ما روستاهای زیادی با جاذبه‌های گوناگون، هر ساله مقصد بازدید بسیاری از مسافران در فصول مختلف گردشگری می‌باشند، روستاهای شهرستان لنگرود نیز با جاذبه‌های متنوع طبیعی گردشگران بسیاری را از نقاط مختلف و از مسافت‌های دور و نزدیک به سوی خود می‌کشاند، لذا شاهد شکل‌گیری انواع مختلف گونه‌های گردشگری روستایی در این شهرستان می‌باشیم.

این پژوهش نیز در همین زمینه و در جهت شناسایی گونه‌های گردشگری روستایی موجود در محدوده مورد مطالعه می‌باشد. پژوهش صورت گرفته از نظر هدف کاربردی و بر مبنای روش بررسی توصیفی - تحلیلی می‌باشد که با استفاده از مطالعات اسنادی و میدانی تهیه شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که شهرستان لنگرود به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی، دارای انواع گونه‌های گردشگری روستایی از قبیل: گردشگری ساحلی (روستای چمخاله)، گردشگری جنگلی (روستاهایی همچون بلوردکان و منطقه خرما و سیسکو)، گردشگری جاده‌ای (با واقع شدن روستاهایی چون لیاکوه، مریدان، سلوش، ملاط و... در مسیر ارتباطی با مناظر زیبای باغات چای و شالیزار)، گردشگری مساکن و بافت سنتی روستایی و یک بخش بالقوه با نام گردشگری کشاورزی می‌باشد.

واژگان کلیدی: گردشگری، گردشگری روستایی، شهرستان لنگرود

۱. مقدمه

امروزه صنعت گردشگری به ویژه گردشگری داخلی جایگاه خاصی را در اقتصاد کشورها دارد و نقش فعال و موثری در ارتقاء ساختار اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشورها به خصوص در کشورهای رو به توسعه بازی می‌کند. بالا رفتن سطح درآمد، افزایش ایام فراغت، تغییرات و نگرش‌های جدید به مفاهیم زندگی و ضرورت تأمین‌های بین‌المللی ایجاب می‌کند که گردشگری به شدت گسترش و توسعه یابد (شارپلی، ۱۳۸۰، ۱). در این راستا گردشگری روستایی نیز جزیی از صنعت گردشگری به حساب می‌آید که می‌تواند نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم محلی و تنوع بخشی به رشد اقتصادی و نیز خلق فرصت‌های شغلی جدید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخشهای اقتصادی ایفا کند (شریف زاده، ۱۳۸۱، ۵۲). تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان طی سده‌های اخیر به ویژه در زمینه‌ی افزایش جمعیت، گسترش شهرنشینی، توسعه راههای ارتباطی و وسایل حمل و نقل، افزایش اوقات فراغت و بهبود رفاه اجتماعی منجر به توسعه‌ی گردشگری در نواحی روستایی یا گردشگری روستایی شد (رضوانی، ۱۳۸۲، ۵۹).

انواع گردشگری روستایی مانند گردشگری زمینی، گردشگری سبز، گردشگری مزرعه‌ای، گردشگری مناطق حومه‌ای، گردشگری ملایم، گردشگری جایگزین و ... می‌تواند باشد، که به منظور اجتناب از برخی پیچیدگی‌ها و با توجه به یکسان بودن بسیاری از این اصطلاحات جامعه اروپا اصطلاح گردشگری روستایی را انتخاب و آن را به کل فعالیت‌های گردشگری در یک منطقه روستایی اطلاق نمود (اردستانی، ۱۳۸۱، ۵۴). گردشگری روستایی شامل فعالیت‌های متنوعی است که گردشگران در نواحی روستایی انجام می‌دهند. فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی به طور قابل توجهی افزایش یافته است، از دهه ۷۰ در همه کشورهای توسعه یافته این یک نقش کلیدی در توسعه برخی نواحی روستایی که از لحاظ اقتصادی و اجتماعی رکود داشته‌اند بازی می‌کند (بلاین و گلان، ۱۹۹۳ و درنوی، ۱۹۹۱). اما گردشگری در نواحی روستایی یک پدیده جدیدی نیست، بعنوان یک مسئله‌ای که از انقلاب صنعتی با مفاهیم بازگشت به زادگاه (بعنوان یک نوع گردشگری که بوسیله ساکنان شهری که اصالتاً از نواحی روستایی بودند تجربه شد و تعطیلاتشان را در شهرک‌های خود می‌گذرانند، فهمیده شد) وجود داشته است (پرالس، ۲۰۰۲، ۱۱۰۱). در کل اروپا گردشگری به صورت گسترده‌ای بعنوان یک وسیله برای مقابله با چالش‌های اقتصادی - اجتماعی که نواحی روستایی با آن روبرو هستند افزایش یافته است. در بسیاری از کشورها نه تنها مشاغل گردشگری بعنوان موتور رشد اقتصادی و توسعه محسوب می‌شود بلکه از درجات مختلف حمایت‌های دولتی بهره‌مند می‌گردد (شارپلی و واس، ۲۰۰۶، ۱۰۴۰).

۲. بیان مسئله

شهرستان لنگرود که در شمال ایران و در شرق استان گیلان در کنار دریای خزر قرار دارد به دلیل دارا بودن شرایط مناسب طبیعی، شرایط مطلوبی را برای ساکنان آن در نواحی روستایی جهت بهره‌برداری از آب و خاک مانند زراعت، باغداری، صیادی، ... فراهم آورده است. اما در چند سال اخیر رکود شدید فعالیت‌های غالب کشاورزی در این شهرستان، باغداری (رکود چایکاری)، مشکلات و چالش‌های مربوط به شالیکاری و ممنوعیت صید بی‌رویه ماهی که اقتصاد بسیاری از روستاییان بخش ساحلی بدان وابسته می‌باشد، چالش‌های جدیدی را برای مردم ناحیه فراهم آورده است، لذا سرمایه‌گذاری و

توجه به صنعت گردشگری به دلیل دارا بودن پتانسیل بالایی که در نقاط مختلف شهرستان وجود دارد، از یک سوی برای توسعه گردشگری جهت بهره بردن جامعه مهمان از جاذبه های آن و فعال کردن این توان بالقوه در منطقه و از سوی دیگر جهت ایجاد اشتغال و حل برخی مشکلات و چالش های اقتصادی جامعه میزبان، ضروری می باشد. تحقیق حاضر نیز در همین راستا به دنبال پاسخ به سوالهای زیر است :

- ۱) نقاط گردشگری روستایی و انواع آن در سطح شهرستان لنگرود کدامند؟
- ۲) وضعیت آنها در سطح این شهرستان چگونه می باشد؟

۳. پیشینه تحقیق

از جمله اولین نظریات در مورد گردشگری روستایی در مفهوم وسیع آن توسط شارپلی (۱۹۹۷) در کتاب مقدمه ای بر گردشگری روستایی مطرح شد. در این کتاب تا حدود زیادی مفهوم گردشگری روستایی و حدود و قلمرو آن و نیز چگونگی برنامه ریزی گردشگری روستایی تبیین و همچنین رشد و توسعه گردشگری روستایی بعنوان بخش مهمی از گردشگری بررسی و بر نقش گردشگری در توسعه اقتصادی و اجتماعی و بازسازی مناطق روستایی تأکید شده است. رضوانی (۱۳۸۲) در مقاله خود، گردشگری خانه های دوم در نواحی روستایی را بررسی کرده و نتیجه می گیرد که به دلیل عدم برنامه ریزی و ضعف مدیریت از فرصت های موجود در منطقه مورد مطالعه (شمال تهران) در زمینه گردشگری، برای تأمین نیازهای فراغتی گردشگران و بر آوردن نیازهای اجتماعی - اقتصادی جوامع روستایی به خوبی بهره گرفته نشده که خود منجر به پیامدهای نامطلوبی در زمینه های اجتماعی (مهاجرت همراه با کاهش جمعیت دائمی روستاها و افزایش جمعیت موقتی و فصلی، همچنین بروز تضاد و دوگانگی اجتماعی بین جامعه میزبان و مهمان)، اقتصادی (تغییر کاربری اراضی کشاورزی به مسکونی) (خانه های دوم)، افزایش شدید قیمت زمین و مسکن، رکود فعالیت های کشاورزی و دامداری و... و زیست محیطی (آلودگی آب رودخانه جاجرود و سد لتیان، زباله ریزی و تخلیه فاضلاب، تبدیل اراضی کشاورزی به فضاهای مسکونی و...) شده است.

وی (۱۳۸۴) همچنین در مطالعه‌ای دیگری در همین زمینه و در همان منطقه نشان داده است، که گسترش این پدیده به صورت خودجوش و فاقد نظارت و برنامه‌ریزی بوده است.

افتخاری (۱۳۸۱) در مقاله‌ای در زمینه نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی با توجه به اهمیت و رشد آن به این نتیجه رسید که، گردشگری به عنوان مکمل فعالیت‌های کشاورزی در نقاط روستای عمل کرده و با حل مسایل و برخی مشکلات می‌تواند به توسعه روستایی کمک کند.

افتخاری (۱۳۸۵) با بکارگیری مدل SWOT برای توسعه گردشگری روستایی ثابت کرد که آستانه آسیب‌پذیری نقاط روستایی به علت گردشگری بودن بسیار بالا است و نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب در جهت رفع محدودیت‌ها و استفاده از مزیت‌های نسبی موجود می‌باشد. معتمدی مهرو موسی پور (۱۳۸۵) در مقاله‌ای قابلیت‌های گردشگری روستایی شهرستان بندر انزلی را بررسی کرده‌اند. نتیجه مطالعه آنها نشان می‌دهد که علی‌رغم قابلیت‌های بالا، گردشگری در مناطق روستایی شهرستان، کمتر به آن توجه شده که برای بهره‌برداری بهتر آن نیازمند مدیریت برنامه‌ریزی از پایین به بالا می‌باشد.

آمار (۱۳۸۵) در پژوهشی در زمینه گردشگری خانه‌های دوم در نواحی روستایی بخش خورگام شهرستان رودبار، به این نتیجه می‌رسد که گسترش خانه‌های دوم در این محدوده متأثر از روابط خویشاوندی و مهاجرت معکوس (شهر به روستا) می‌باشد که فاقد برنامه‌ریزی، نظارت و کنترل بوده و همچنین به صورت خودجوش مکانیابی شده است. هاریسون (۲۰۰۵) روابط بین گردشگری، چشم‌اندازهای رها شده و ایجاد یک شکل نمونه تپیکری در روستای ورمونت را بررسی کرد. در حالی که این روستا بعنوان یک روستایی که به جمعیت رو به زوال مشهور بود، مقامات این منطقه به چاره‌جویی افتاده و با اجاره مزارع رها شده بعنوان خانه‌های تابستانی، یک ناحیه را بعنوان محدوده باز تولید هویت روستایی ورمونت انتخاب کردند. اگر چه هراس‌های مداومی مبنی بر انواع ناصحیحی از بازدید کنندگان که یکپارچگی هویت روستایی سنتی را تحلیل می‌بردند وجود داشت. این روستا یک الگویی بود که نقش چشم‌اندازها را در آرمان‌های ملتی که

بر اساس گردشگری از هویت روستایی در فرهنگ آمریکایی بهره مند بود را نشان می دهد.

مرور کلی در ادبیات تحقیق نشان می دهد که گردشگری روستایی در ایران به صورت یک پدیده خود بر انگیزته بوده که دارای انسجام و برنامه ای منظم و کنترل شده واز مدیریت صحیح برخوردار نیست، لذا جهت توسعه و بهره برداری بهینه و کاربرد و نقش آن در توسعه روستایی نیاز بازنگری و برنامه ریزی مدون و دقیقی در ساختار گردشگری روستایی کشور می باشد.

۴. شیوه پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع بنیادی و مبنای روش بررسی آن، توصیفی - تحلیلی است. برای انجام این مطالعه، از شیوه های رایج جمع آوری اطلاعات، یعنی روشهای اسنادی (کتابخانه ای) و میدانی استفاده شده است. به طوری که به منظور بررسی پیشینه و سوابق موضوع مورد مطالعه و قابلیت های ناحیه مطالعاتی در زمینه گردشگری روستایی، از روش اسنادی و سپس در ادامه، جهت روشن شدن و دست یابی به اهداف تحقیق و شناسایی گونه های گردشگری روستایی، از روش میدانی و پیمایشی سود برده شده است. بدین ترتیب که با توجه به انواع گونه های گردشگری روستایی موجود، ابتدا آنهایی که با ناحیه مورد مطالعه مطابقت و سازگاری داشت، شناسایی و سپس انواع گردشگرانی که در هر بخش وجود داشتند و نقش غالبی را به خود اختصاص می دادند، معرفی شده اند.

۵. محدوده مورد مطالعه

شهرستان لنگرود در ناحیه شرقی^۱ استان گیلان واقع شده است. همان گونه که شکل (۱) نشان می دهد، این شهرستان از شمال به دریای خزر، از جنوب به شهرستان سیاهکل، از غرب به شهرستان لاهیجان و از شرق به شهرستانهای رودسر و املش محدود می شود (کشوردوست، ۱۳۸۵، ۲۵۸). شهرستان لنگرود با ۴۳۸ کیلومتر مربع مساحت (سازمان

^۱ - ناحیه شرقی استان گیلان شامل شش شهرستان: آستانه اشرفیه، سیاهکل، لاهیجان، لنگرود، املش و رودسر می باشد.

مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان، ۱۳۸۵، ۵۱) بین ۴۹ درجه و ۵۵ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۱۷ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۵۶ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۱۹ دقیقه عرض شمالی قرار دارد و بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، دارای ۳ بخش ۴ شهر ۷ دهستان و ۲۱۱ آبادی (۲۰۲ آبادی دارای سکنه و ۹ آبادی خالی از سکنه) می باشد (جدول ۱).

جدول ۱: تقسیمات اداری - سیاسی استان گیلان و شهرستان لنگرود (۱۳۸۵)

شرح مناطق	مساحت (Km ²)	تعداد شهر	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد آبادی		
					جمع	دارای سکنه	خالی از سکنه
استان گیلان	۱۴۰۴۲	۴۹	۴۳	۱۰۹	۲۹۲۷	۲۶۸۶	۲۴۱
شهرستان لنگرود	۴۳۸	۴	۳	۷	۲۱۱	۲۰۲	۹

مأخذ: معاونت برنامه ریزی استانداری گیلان، ۱۳۸۶

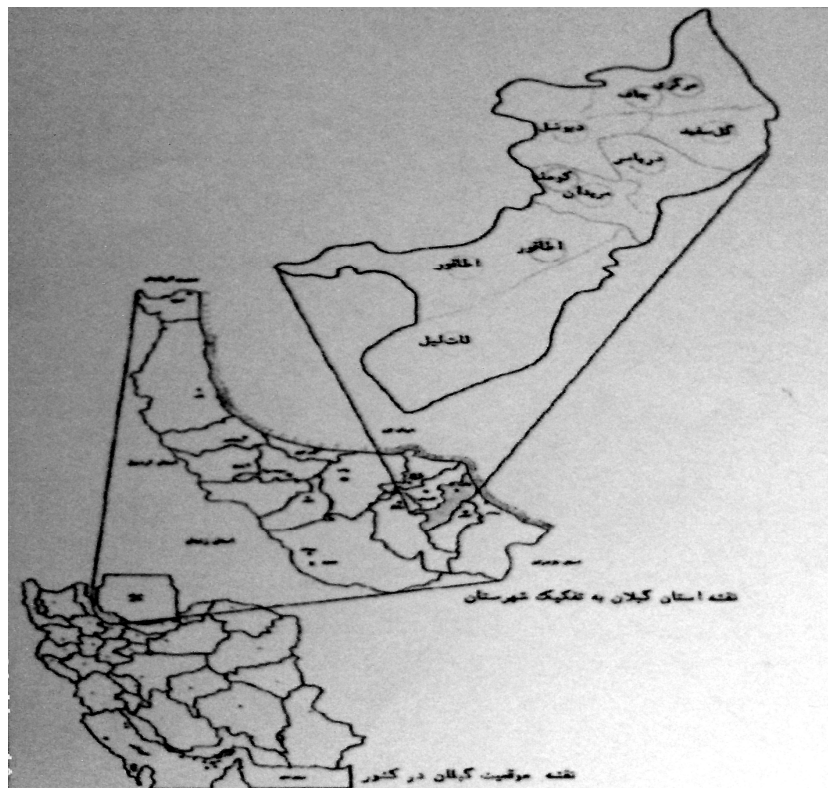
جدول شماره (۲) شاخص‌های اجتماعی و جمعیتی شهرستان لنگرود را براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ نشان می‌دهد. بر اساس مندرجات این جدول، شهرستان لنگرود دارای ۳۸۶۲۶ خانوار و ۱۳۳۹۵۶ نفر جمعیت می باشد که ۴۹/۲ درصد آن مرد و ۵۰/۸ درصد آن را زن تشکیل می دهد. بر این اساس نسبت جنسی شهرستان ۹۸/۹ نفر می باشد به عبارت دیگر در شهرستان لنگرود در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن ۹۸/۹ نفر مرد وجود دارد. از مجموع جمعیت این شهرستان، ۵۸/۶ درصد در نقاط شهری و ۴۱/۴ درصد در نقاط روستایی ساکن می باشند. بعد خانوار شهرستان ۳/۵ نفر، و تراکم نسبی جمعیت آن ۳/۶ نفر در کیلومتر مربع می باشد (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان، ۱۳۸۵، ۶۵ - ۶۴).

جدول ۲: ویژگیهای اجتماعی و جمعیتی شهرستان لنگرود (۱۳۸۵)

شرح شهرستان	تعداد خانوار	جمعیت (نفر)	بعد خانوار	تعداد مرد	تعداد زن	نسبت جنسی	تراکم نسبی	جمعیت شهری	جمعیت روستایی
لنگرود	۳۸۶۲۶	۱۳۳۹۵۶	۳/۵	۶۵۹۴۸	۶۶۶۶۰	۹۸/۹	۳۰۶	۷۸۵۲۴	۵۵۴۳۲

مأخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان، ۱۳۸۵

شهرستان لنگرود از نظر توپوگرافی، دارای ۲ ناحیه عمده جغرافیایی جلگه‌ای و کوهستانی است. در ناحیه جلگه ای نوار باریک ساحلی قرار دارد که صیادی، شالیکاری، صیفی کاری و سبزی کاری فعالیت های کشاورزی آنرا را شامل می شود. همچنین جاده ارتباطی شمال غرب به شمال شرق در این ناحیه قرار دارد که موجب رونق مشاغل خدماتی چون: رستورانها، انواع تعمیرگاهها و فعالیتهای مربوط را موجب شده است. در ناحیه ی کوهپایه ای، فعالیت کشاورزی شامل: چایکاری، مرکبات، گردو و زنبور داری و در ارتفاعات بالاتر به دلیل وجود جنگل انبوه و مراتع فراوان، فعالیتهای دامپروری مثل پرورش گاو، گوسفند، زنبور عسل و ... رواج دارد. آب وهوای نواحی ساحلی و جلگه ای شهرستان، مرطوب و در فصول مختلف سال دارای شرایط خیلی مطلوب می باشد؛ در ارتفاعات بالا نیمه مرطوب و دارای شرایط متوسط است. میزان بارندگی شهرستان سالانه ۱۰۰۰ تا ۱۴۰۰ میلی متر است (سازمان برنامه و بودجه استان گیلان، ۱۳۷۷، ۱۷).

شکل ۱: نقشه جایگاه محدوده مورد مطالعه در تقسیمات اداری

۶. اهمیت گردشگری روستایی و اثرات آن

روستا به عنوان حلقه آغازین زنجیره سکونتگاهی درارتباط مستقیم با طبیعت قرار دارد واز این منظر دارای قابلیت بالای گردشگری در طبیعت است(صرامی،۱۳۸۵: ۳۵۵). گردشگری روستایی را می توان نتیجه تغییرات گسترده اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی بعداز جنگ جهانی دوم دانست که در پرتو عواملی مثل بهبود راههای ارتباطی، گسترش شهرنشینی، افزایش اوقات فراغت، افزایش آلودگی های زیست محیطی در شهرها و ارتقای سطح زندگی، توسعه یافته است(آمار، ۱۳۸۵، ۶۴). گردشگری روستایی با فراهم آوردن فرصت های جدید برای بسیاری از روستاها، به عنوان وسیله ای است که به جوامع روستایی حیات دوباره می دهد و موجب توسعه این نواحی می شود و این سکونتگاهها را پا بر جا نگه می دارد(رضوانی، ۱۳۸۴، ۱۱۴). گردشگری روستایی منبع مهم و جدید ایجاد در آمد برای جوامع روستایی است و در بسیاری از کشورها مثل اسپانیا، فرانسه و... این صنعت پویا را به عنوان منبع اصلی در آمد، اشتغالزایی، رشد بخش عمومی و توسعه زیر بنایی می دانند و برای رونق آن تلاش فراوان می کنند، لذا می تواند وسیله مهمی برای توسعه اجتماعی - اقتصادی جوامع روستایی باشد و غالباً وسیله مهمی در جهت حمایت از محیط زیست و فرهنگ روستایی می باشد، بنابراین نقش اساسی در توسعه و حفظ روستا دارد(شارپلی، ۱۳۸۰، ۸). این نوع گردشگری نقش موثری در احیا و نوسازی نواحی روستایی ایفا می کند و ضرورت و اهمیت آن در فرآیند توسعه روستایی در بسیاری از کشورهای به اثبات رسیده است و هم اکنون از آن به عنوان صنعتی که بالقوه دارای پایداری است قلمداد می شود (محمدی، ۱۳۸۴، ۳).

تحقیقات و پژوهش ها به این نتیجه منتهی می شود که، گردشگری روستایی به عنوان یک فعالیت مکمل و پرتوان در اشتغالزایی و افزایش در آمد روستاییان اهمیت به سزایی دارد و اکثر کشورهای توسعه یافته برای توانمند کردن اقتصادشان این صنعت را نیز تقویت می کنند. نکته مهمی که در این مباحث نهفته است و نقش کلیدی در جهت تحقق این توانایی دارد، برنامه ریزی و هدفمند کردن این جریان روبه رشد می باشد. زیرا گردشگری روستایی در بیشتر کشورهای توسعه نیافته به صورت خود جوش می باشد و علیرغم رشد روز افزون تعداد گردشگران و توسعه ظاهری آن نتوانسته است رسالت خود را بر آورده کند و نیازمند نگرش نو و دگرگونی در ساختار گردشگری روستایی است که در غیر این صورت

توسعه گردشگری بدون برنامه ریزی، سبب آسیب های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی در سکونتگاههای روستایی می شود (رضوانی، ۱۳۸۴، ۱۱۴). لذا برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی عامل گردشگری روستایی به عنوان یک عامل توسعه، مهم و از اهداف متولیان و برنامه ریزان توسعه روستایی است. زیرا توسعه گردشگری روستایی عامل مهمی در توزیع درآمد در جامعه محسوب می شود و زمینه را برای توسعه ملی و منطقه ای فراهم می کند، همچنین برای ایجاد و تقویت توسعه مشارکتی از ابزارهای کلیدی به حساب می آید (اوکلی و برایان، ۱۳۸۳، ۶).

۶-۱. اثرات اقتصادی گردشگری روستایی

۶-۱-۱. اثرات مثبت

گردشگری روستایی به عنوان یکی از شاخصهای مهم اقتصاد، در سطح ملی و بین المللی حرف اول را در جهان می زند و بیشتر کشورهای جهان به ویژه کشورهای در حال توسعه برای اقتصادی کردن مواهب فرهنگی (میراث) و طبیعی، برنامه ریزی کلان اقتصادی را مورد هدف قرار داده اند. زیرا کمبود امکانات اولیه معیشتی در مناطق روستایی فقر اقتصادی و فقدان فرصتهای شغلی پایدار و مناسب به مهاجرت بی رویه ی نیروهای بومی این مناطق به شهرها منجر شده که حاشیه نشینی شهری، مشکلات اجتماعی در هر نقطه مبدأ و مقصد را منجر شده است (قادری، ۱۳۸۳، ۲). بدین ترتیب توسعه آن در رفع این مشکلات بسیار کارساز است، زیرا یکی از اهداف مستقیم اقتصادی در برنامه ریزی گردشگری افزایش درآمد ملی و ایجاد شغل است و می تواند در جهت افزایش ذخایر ارزی حرکت کند (ولابچیچریل، ۱۳۸۴، ۱۹۵). از سوی دیگر فرصت هایی برای فعالیت های چندگانه به وجود می آید و بدین وسیله از رکود اقتصادی موقتی جلوگیری و از در آمد حمایت می شود به علاوه شغل های جدید و متنوع در مناطق مختلف ایجاد می شود و به وسیله کم کردن هزینه های کشاورزی؛ اقتصادی محلی را تقویت می کند، تنوع اقتصاد محلی بیشتر و اقتصاد جوامع محلی گسترده و استوار می شود (شارپلی، ۱۳۸۰، ۴۱). افزایش تولیدات صنایع دستی و فروش آن، گسترش خدمات هتلداری و حمل و نقل، افزایش تقاضا (گردشگران) برای کالا و خدمات، ایجاد فروشگاههای عرضه مایحتاج عمومی و... باعث به وجود آمدن شغل هایی جدید می شود که به تبع آن، بیکاری

و نرخ مهاجرت از روستاها به شهرها کاهش و هجوم نیروی کار مازاد بخش کشاورزی و دامداری به بخش خدمات افزایش می‌یابد.

۶-۱-۲. اثرات منفی

- هزینه خدمات عمومی (جمع‌آوری زباله، خدمات دارویی و تأمین مخارج پلیس) را افزایش می‌دهد.

- در هزینه‌های توسعه‌ای مثل ایجاد جاذبه توریستی، امکانات و به‌اصولاً زیربنایی دخالت دارد.

- غالباً منجر به افزایش قیمت زمین، کالا و خدمات می‌شود.

- موجب تورم و افزایش هزینه‌های زندگی می‌شود.

۶-۲. اثرات اجتماعی گردشگری روستایی

۶-۲-۱. اثرات مثبت

- امکانات و خدمات محلی را افزایش می‌دهد و به دلیل وجود افزایش تقاضا برای ایجاد تأسیسات زیربنایی زمینه‌های توسعه را فراهم می‌کند.

- این نوع گردشگری، سبب فواید اجتماعی مختلفی در جوامع روستایی از قبیل تقویت و حمایت خدمات محلی مانند حمل و نقل عمومی و مراقبت‌های بهداشتی و ایجاد امکانات و جاذبه‌های جدید مثل امکانات فرهنگی، مراکز تفریحی یا ورزشی می‌شود (شارپلی، ۱۳۸۰، ۴۲).

- باعث تقویت فرهنگ‌های محلی و حفظ و حتی احیاء آنها می‌شود.

- به دلیل روابط زیاد جوامع مختلف فرهنگی، تبادلات فرهنگی صورت می‌گیرد.

۶-۲-۲. اثرات منفی

- باعث افزایش جرم و جنایت در صورت عدم کنترل شدید در مقصد گردشگری می‌شود.

- ازدحام و شلوغی در جامعه می‌میزبان که در پی آن آسایش مردم محلی مختل می‌شود.

- در مواردی برای جلب توجه و تأثیرپذیری از گردشگران، فرهنگ‌های محلی تضعیف و معمولاً با فرهنگ‌های جامعه مهمان انطباق می‌یابد و مردم محلی با تقلید از الگوهای رفتاری و پوشاک گردشگران دچار عارضه‌ی مصرف‌گرایی می‌گردند.

۳-۶. اثرات زیست محیطی گردشگری روستایی

۱-۳-۶. اثرات مثبت

- گردشگری روستایی به بهبود کیفیت محیط زیست منطقه کمک می کند.
- سبب بازسازی بناهای قدیمی و منجر به حفظ و مراقبت از میراث فرهنگی به جای مانده از گذشتگان
- با انجام فعالیت هایی از قبیل دفع زباله، تنظیم آیین نامه های ترافیک و اصلاح ساختمانها، منجر به بهبود محیط زیست در روستاها می شود (شارپلی، ۱۳۸۰، ۴۲).
- با توجه به واقع شدن مقاصد گردشگری، برنامه ریزی اهمیت خاص پیدا می کند و به آن توجه می شود در حفظ محیط زیست کمک زیادی می کند.
- در مقایسه با سایر صنایع تولیدی، گردشگری روستایی عملاً آلودگی کمی تولید می کند.

- گردشگری در نواحی روستایی پدیده های طبیعی را که دارای ارزش اقتصادی نیستند مورد بهره برداری قرار می دهد.

۲-۳-۶. اثرات منفی

- توسعه تسهیلات گردشگری ممکن است به نابودی زیباییهای طبیعی منجر شود زیرا احتمال دارد بسیاری از مناطق بکر و زیبایی طبیعی در این فرآیند، تغییر شکل یابند و جذابیت خود را از دست بدهند (کاظمی، ۱۳۸۵، ۱۱۶).
- اگر گردشگری مطابق با اصول برنامه ریزی کاربری اراضی نباشد می تواند مشکلاتی در زمینه کاربری اراضی در نواحی روستایی ایجاد کند.
- آلودگی های زیست محیطی، مثل آلودگی آب، ریختن زباله و... ناشی از ورود گردشگران در منطقه از دیگر آثار منفی در این زمینه می باشد.

۷. یافته های تحقیق

- گردشگری در شهرستان لنگرود، بیشتر در حوضه طبیعت گردی و سیر و سیاحت در پدیده های طبیعی می باشد و گردشگری در آثار تاریخی و باستانی در روستاهای این شهرستان وجود ندارد.
- انواع فعالیت های گردشگری روستایی شهرستان لنگرود را می توان در چند بخش تقسیم نمود مانند:

۱. گردشگری روستایی ساحلی که شامل روستاهای چمخاله، گالش کلام، رادار کومه و ... در هم سطحی دریا
۲. تاگردشگری روستاهای جنگلی و دامداری در ارتفاعات بالاتر از ۱۰۰۰ متری از سطح دریا مانند روستاهای بلوردکان، چالدشت و... و
۳. روستاهایی که دارای مناظر زیبای باغی و شالیزار می باشند که در کنار جاده ها و بین روستاها و شهرها واقع شده اند که گردشگری استراحتگاهی (جاده ای) می توان نام گذاری کرد
۴. نوع دیگر با عنوان گردشگری مسکن روستایی با سبک معماری خاص آنها که در برخی روستاها وجود دارد.

۷-۱. گردشگری ساحلی

گردشگری ساحلی بخش شمالی شهرستان لنگرود را در بر می گیرد. روستاهایی که در حاشیه دریای خزر واقع شده اند، خود شرایط مناسبی را جهت بهره بردن گردشگران از ساحل و دریا فراهم آورده و محل جذب بسیاری از گردشگران در تعطیلات می باشد که بیشترین تاثیر آن بر روستای چمخاله بوده که در کنار دریا شکل گرفته است. این بخش گردشگری شهرستان مهمترین نوع گردشگری روستایی را در بر می گیرد و بیشترین تاثیر را در این ناحیه گذاشته به طوری که بسیاری از مسافران و گردشگران خارج از استان که به این منطقه وارد می شوند این شهرستان را با این روستا و ساحل آن می شناسند و حتی بسیاری به قصد لذت بردن از ساحل چمخاله به این شهرستان می آیند. به همین دلیل با توجه به نقشی که در جذب گردشگران دارد، طرح سالمسازی دریا در روستا صورت گرفته است. گردشگرانی که به این بخش روی می آورند، معمولاً از دیگر نقاط استان و حتی اکثر آنها از دیگر استانهای کشوری باشند. روستائیان در فصول گردشگری (تابستان و تعطیلات نوروزی) منازل خود را به مسافران اجاره می دهند همچنین وسایل مورد نیاز آنها را تهیه و با بر پایی خرده فروشی ها آماده سرویس دهی می باشند که علاوه بر رفع نیازهای گردشگران ، مزایای اقتصادی زیادی برای آنها به همراه دارد به طوری که شغل اصلی و غالب روستا را در این فصول به خود اختصاص می دهد. رونق گردشگری ساحلی سایر بخشهای گردشگری روستایی را در این ناحیه تحت شعاع خود قرار داده و کمتر بقیه

ی بخش ها از مزایای گردشگری بهره مند می شوند. این نوع از گردشگری مهمترین اثرات محیطی که در حاشیه دریا داشته، شامل ویلاسازیهایی است که در ساحل صورت گرفته و یک نوار خانه های دوم را در کنار دریا ایجاد کرده است به طوریکه بافت کاملاً متفاوت و متمایزی نسبت به فضای روستا دارد، اگرچه در فاصله حداکثر ۲۰۰ متری از آن واقع شده است. تصویر(۱).

تصویر ۱: چشم اندازی زیبا از روستاهای ساحلی شهرستان لنگرود

۲-۷. گردشگری جنگلی

در قسمتهای جنوبی و جنوب غربی ناحیه مورد مطالعه، وجود جنگلهای انبوه و روستاهای پراکنده زیبای جنگل نشینان دیده می شود که زمینه مناسبی برای توسعه گردشگری در این شهرستان دارد. این نوع از گردشگری متأسفانه در ناحیه جایگاه خود را به خوبی پیدا نکرده است.

اکثر گردشگران افرادی هستند که از شهرها و مناطق نزدیک به منطقه می آیند و خیلی کم پیش می آید که از خارج استان برای سیر و سیاحت به این بخش روی بیاورند، لذا گردشگران در این منطقه همان افراد بومی استان هستند. آنها کسانی هستند که وسایل و مایحتاج خود را از منزل و یا در نقاط شهری مسیر خود تهیه می کنند و برای گذران اوقات فراغت خود به این ناحیه می آیند و در چند ساعت یا طول روز از محیط استفاده کرده و بعد به منازل خود بر می گردند. لذا گردشگری تأثیر چندانی از نظر ایجاد اشتغال و

گسترش امکانات خدماتی در این بخش بوجود نیاورده است. تنها در مواردی روستاییان تولیدات خود را در زمان‌هایی که گردشگران به آنجا می‌روند جهت فروش عرضه می‌کنند. راه‌های ارتباطی مناسب برای دسترسی به این قسمت وجود ندارد که یکی از دلایل آن می‌تواند انزوای جغرافیایی و در حاشیه بودن و منتهی شدن به نقاط کوهستانی باشد. همچنین عدم وجود جمعیت کافی در منطقه و در پی آن مقرون به صرفه نبودن سرمایه‌گذاری در زمینه‌های زیربنایی برای جمعیت کم از دلایل پایین بودن امکانات خدماتی در این محدوده می‌باشد.

در ضمن از آنجایی که برخی روستاهای محدوده که اقتصاد آنها متکی به دام بوده و شامل طرح خروج دام از جنگل شده‌اند، این خدمات رسانی را بیشتر با مشکل مواجه ساخته است که به طور کلی یکی از راه‌های آن توسعه گردشگری در محدوده برای کاهش آسیب رسانی به جنگل و بهبود وضعیت خدمات رسانی را ایجاد می‌کند ضمن اینکه می‌تواند علاوه بر بهره‌وری بهتر از امکانات محیطی منطقه از مهاجرت و سردرگمی روستاییان در نقاط شهری جلوگیری به عمل آورد. تصاویر (۳ و ۲).

تصویر ۲: یکی از روستاهای جنگلی در حاشیه رودخانه در دهستان لاتلیل

تصویر ۳: نمایی از روستاهای جنگلی در جنوب شهرستان لنگرود

۷-۳. گردشگری استراحتگاهی (جاده ای)

به روستاهایی که دارای مناظر زیبای باغات چای، مرکبات و شالیزار می باشند و در مسیرهای ارتباطی بین شهرها و روستاها واقع شده اند، عنوان گردشگری استراحتگاهی یا جاده ای می توان نام نهاد.

شهرستان لنگرود در یک مسیر ترانزیتی شمال غرب به شمال شرق قرار دارد که این جاده به عنوان خط کناره معروف می باشد. افرادی که قصد عبور از این جاده را دارند از مناظر طبیعی این محدوده نیز استفاده می کنند، مخصوصاً بیشتر گردشگران جاده ای کسانی هستند که راهی شهر مقدس مشهد می باشند و به دلیل وجود مناظر طبیعی بکر و سرسبزی این مسیر را برای رسیدن به مقصدشان انتخاب می نمایند و در هنگام عبور از این ناحیه، مدت زمانی را در کنار جاده ها به استراحت می پردازند و از جاذبه های گردشگری آن بهره می برند. اکثر گردشگران خارج از استان در این دسته قرار می گیرند. وجود رستورانها و مراکز خدماتی مانند مغازه ها و تعمیرگاه های مربوط به وسایل نقلیه و خودروها در این بخش بویژه در حاشیه جاده اصلی شهرستان بسیار چشمگیر است. همچنین در جاده های فرعی دیگر افراد محلی محصولاتشان را برای فروش در کنار جاده ها می گذرانند. روستاهایی مثل: پرشکوه، لیلاکوه، مریدان، ملاط و... از این دست روستاها هستند. تصویر (۴).

تصویر ۴: چشم اندازی از باغات چای در پیرامون روستایی در دهستان دیوشل

تصویر ۵: نمایی زیبا از شالیزار در حاشیه‌ی جاده‌ی ارتباطی در روستا

۷-۴. گردشگری مساکن سنتی روستایی

این نوع گردشگری در ناحیه مطالعاتی دارای توان بالقوه می باشد ولی متأسفانه توجهی به آن در روستاها نشده و جایگاهی در بین گردشگری روستایی ندارد و از آن استفاده نمی شود. مساکن سنتی با معماری و سبک خاص فرهنگی که بر اساس شرایط اقلیمی ، فرهنگی و نیازهای جوامع روستایی شکل گرفته به طوری که زیبایی و خیره کنندگی آن گویای نوع زندگی مردم روستایی که متناسب با نیازهای مردم هر نقطه شکل

گرفته ، می باشد. در استان گیلان بر خلاف بسیاری از نقاط دیگر کشور، مسکن روستایی اغلب پراکنده بوده و کمتر به صورت متمرکز دیده می شوند. هر خانوار روستایی در محوطه ی خانه ی خود زمینی برای فعالیت های کشاورزی جنبی در اختیار دارد. در این زمین ها اغلب محصولات مصرفی مورد نیاز کشاورزان کاشته می شود. فضای مسکونی خانوارهای روستایی در استان گیلان طوری طراحی شده است که بتوان در کنار فعالیت اصلی کشاورزی به کشت های جنبی نیز پرداخت و فضایی روستایی علاوه بر کاربرد مسکونی دارای کارکرد دیگری نیز می باشد. روستاهای شهرستان لنگرود نیز از این شرایط مستثنی نیستند، و در نقاط مختلف شهرستان بسته به نوع فعالیت های کشاورزی رایج، فضاهای برای نگهداری از انواع مختلف تولیدات طراحی شده و تنوعاتی را در فضاهای مسکونی ایجاد کرده است. در نقاطی مانند روستاهای بخش مرکزی شهرستان ، نوغانداری (پرورش کرم ابریشم) رواج گسترده ای دارد و انبارهایی مخصوص پرورش آن ایجاد گشته است.

در جنوب شهرستان که دامداری از فعالیت های عمده ی روستاییان محسوب می گردد، طویله ی حیوانات و انبارهایی برای محافظت از علوفه ی آنها در زمستان ایجاد گشته که دارای فضایی متفاوتی با دیگر نقاط می باشد و... این تنوعات با سبک های معیشتی و نوع حیات اقتصادی و اجتماعی روستاییان که در کالبد روستاها جلوه گر است، علاوه بر زیبایی خاصی که ایجاد کرده ، در عین حال بسیار تأمل برانگیز می باشد. کار بسیار جالبی که برای حفظ این میراث روستایی در سطح استان انجام شده ، ایجاد موزه ی روستایی در بخش سراوان رشت است که با جمع آوری بافت های ارزشمند در این مکان سعی در حفظ و نمایش دادن این زیبایی برای گردشگران مخصوصاً برای افرادی که از خارج استان می آیند می باشد. نکته قابل توجه اینکه اگر این فضاها به صورت برنامه ریزی شده در سطح روستا محافظت می شد، می توانست منبع درآمدی خوبی برای روستاییان باشد و از سوی دیگر حفاظت از آن نیز توسط خود مردم بومی صورت می گرفت، که بدون شک در این صورت بسیار مفیدتر می بود. تصویر (۵).

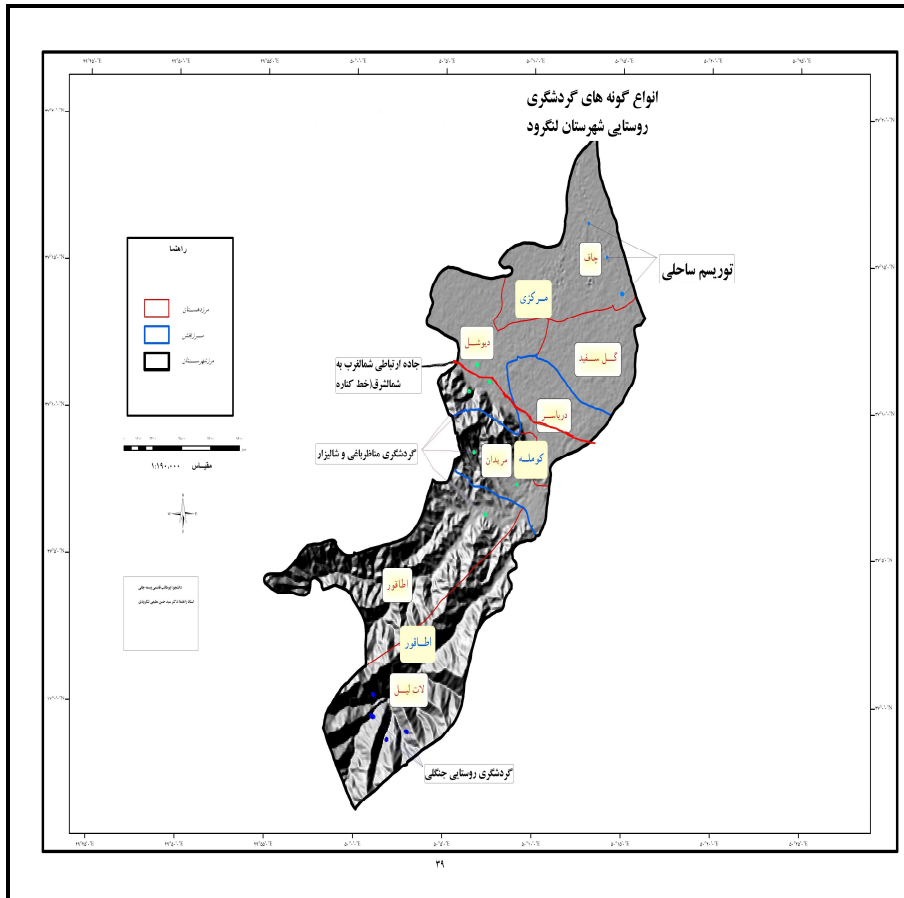
یک بخش دیگری که گردشگری روستایی شهرستان توان بالقوه ای در این زمینه دارد، گردشگری کشاورزی می باشد. شرایط مطلوب ژئواکولوژی ناحیه، انواع گوناگون فعالیت های کشاورزی از صیادی گرفته تا فعالیت های دامداری ، زراعت ، باغداری و . . . را

فراهم آورده است. کشاورزی این ناحیه علاوه بر جنبه های اقتصادی که برای گذران معیشت جوامع انسانی مهم می باشد، همراه خود بار فرهنگی - اجتماعی فراوانی دارد که طی سالیان دراز نسل به نسل در زندگی مردمان ناحیه آمیختگی پیچیده ای دارد. اکنون که متنوع سازی فعالیت های کشاورزی در اکثر کشورهای پیشتاز صنعت توریسم به سرعت رو به جلو می تازد و رواج شاخه ی جدید گردشگری با عنوان گردشگری کشاورزی سهم عمده ای در درآمد روستاییان دارد، زمان آن فرا رسیده است که در کشور ما هرکجا که امکان سرمایه گذاری در این زمینه وجود دارد به مرحله اجرا گذاشته شود و طبق بررسی های صورت گرفته ، شهرستان لنگرود از شرایط مناسبی در این زمینه برخوردار می باشد و می توان همراه با عرصه ی جهانی در این زمینه ی گام های موثری برداشت. تصویر(۶). شکل(۲) نقشه انواع گونه های گردشگری روستایی شهرستان لنگرود را نشان می دهد.

تصویر ۶: معماری سنتی مسکن روستایی شهرستان لنگرود

شکل ۲: نقشه انواع گونه های گردشگری روستایی موجود در شهرستان لنگرود

۸. نتیجه گیری و پیشنهادات

بخش غالب گردشگری روستایی شهرستان لنگرود را گردشگری ساحلی شامل می شود، در حالی که قرار گیری روستاهای شهرستان در دو بخش جلگه و کوهستان تنوعاتی را موجب گشته و جذابیت های طبیعی و فرهنگی را به وجود آورده است که می توان با کشاندن گردشگران بویژه گردشگران خارج استان به این بخش ها ، فوایدی را نصیب مردم محلی نمود. اما نکته مهم اینست که شناخت وضعیت موجود همواره گام نخست در

تحقیقات می باشد و برای تحول و تغییر از وضعیت موجود به سوی اوضاع و شرایط مطلوب تر، مستلزم ارائه راهکارها و پیشنهادهای و بدنبال آن اجرا و عملی نمودن آنها می باشد. لذا در این بخش پیشنهادهایی که می توان جهت تعدیل و کاهش برخی از مسائل و مشکلات و ترویج گردشگری روستایی ارائه نمود به شرح زیر می باشد:

۱- از مهمترین شرایط برای جذب گردشگر همواره آگاهی آنها از جذابیت های نقاط و اماکن است، لذا یکی از دلایلی که سبب گشته تا تنها بخش ساحلی شهرستان تأثیر زیادی از گردشگری بپذیرد و بخش های دیگر کمتر از مزایای آن بهره مند شوند، عدم آگاهی و مطلع نبودن گردشگران از زیبایی های موجود در دیگر نقاط ناحیه می باشد. لذا جهت تمرکززدایی و توزیع گردشگران به بخش های دیگر، تبلیغات و اطلاع رسانی توسط نهاد های زیربند از طریق برنامه های تلویزیونی استانی، تهیه بروشورها، استقرار راهنمایان گردشگری در چهارراه ها و جاده های اصلی و ... ضروری می باشد.

۲- از موارد موثر در پذیرش گردشگر همواره سهولت دسترسی و وجود امنیت اماکن گردشگری می باشد، و از جمله دلایل اینکه بخش های کوهپایه ای شهرستان علی رغم داشتن طبیعت زیبا کمتر مورد توجه گردشگران بوده است، انزوای جغرافیایی و دسترسی مشکل به این مراکز می باشد، لذا فراهم نمودن راه ارتباطی مناسب و ایجاد اعتماد در بین گردشگران نسبت به امنیت محدوده ضروری است.

۳- بخش های جنوبی شهرستان، کوهستانی می باشد که در بین انبوهی از جنگل، روستاهای پراکنده و کوچکی را فراهم آورده است و این مسئله باعث شده که خدمات رسانی در این بخش کمتر مورد توجه مسئولین قرار گیرد. از آنجایی که فراهم نمودن نیازها و امکانات گردشگران در طول سفر در مسیرهای گردشگری بسیار مهم و ضروری می باشد، لذا جهت جذب گردشگران به این بخش ها فراهم نمودن شرایطی مانند: امکانات اقامتی، نیازهای غذایی، راهنمایان محلی و ... ضروری می باشد.

۴- از آنجایی که روند گردشگری در کشور و نیز در محدوده مورد مطالعه به صورت خودجوش و بدون برنامه ریزی می باشد، که این امر نه تنها مانعی در برابر بهره وری مطلوب از صنعت گردشگری شده، بلکه آسیب های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی را نیز در بر داشته است. لذا برای حل این معضل، تهیه و تدوین برنامه در فصول گردشگری برای جهت دادن به جریان گردشگری امری ضروری است.

۹. منابع

- ۱- اندروکلیتون، اوکلی و برابان، رابرت، ۱۳۸۳، توانمند سازی مردم، ترجمه پیروز اسدی، سلسله انتشارات روستا و توسعه، شماره ۵۵.
- ۲- اردستانی، محسن، ۱۳۸۱، توسعه روستایی در ایران با توجه به زمینه های مساعد گردشگری (مطالعه موردی ماسوله)، پایان نامه ی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران.
- ۳- آمار، تیمور، ۱۳۸۵، بررسی و تحلیل گسترش خانه های دوم در نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش خورگام شهرستان رودبار)، فصل نامه چشم انداز جغرافیایی، سال اول، شماره ۱.
- ۴- جولیا شاریلی، ریچارد، ۱۳۸۰، گردشگری روستایی، مترجمین رحمت الله منشی زاده و فاطمه نصیری، نشر منشی.
- ۵- رضایی سرتشینی، پژمان، ۱۳۸۲، بررسی و مطالعه زمینه های گردشگری در نواحی روستایی استان چهار محال بختیاری به منظور توسعه روستایی، پایان نامه ی کارشناسی ارشد، دانشکده ی جغرافیا، دانشگاه تهران.
- ۶- رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۳، مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس.
- ۷- رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۴، گردشگری خانه های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید (مورد: نواحی روستایی شمال تهران)، پژوهش های جغرافیا، شماره ۵۴، صص ۱۰۹-۱۲۱.
- ۸- رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۲، تحلیل روند ایجاد و گسترش خانه های دوم در نواحی روستایی (مطالعه موردی: نواحی روستایی شمال استان تهران)، پژوهش های جغرافیایی، شماره ۴۵، صص ۷۳-۵۹.
- ۹- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا مهدوی، داوود، ۱۳۸۵، راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT: دهستان لواسان کوچک، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، شماره ۲.
- ۱۰- روح الله زاده ی اندواری، قاسم، ۱۳۸۵، گردشگری روستایی و آثار اقتصادی و اجتماعی آن بر توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: لاریجان آمل)، پایان نامه ی کارشناسی ارشد، دانشکده ی علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- ۱۱- سازمان برنامه و بودجه استان گیلان، ۱۳۷۷، سیمای اقتصادی- اجتماعی شهرستان لنگرود.
- ۱۲- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان، ۱۳۸۵، آمارهای پایه ای استان گیلان (۱۳۸۴).
- ۱۳- شریف زاده، ابوالقاسم، ۱۳۸۱، توسعه پایدار توریسم روستایی، جهاد شماره ۲۵۰-۲۵۱.
- ۱۴- طاهری، علی، ۱۳۷۵، راهنمای سیاحت و زیارت در گیلان، نشر پوینده، تهران.
- ۱۵- قادری، اسماعیل، ۱۳۸۲، نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی پایدار، پایان نامه ی دکتری، تربیت مدرس.
- ۱۶- کشور دوست، علیرضا، ۱۳۸۵، گیلانشهرها، انتشارات وارسته، رشت.
- ۱۷- معاونت برنامه ریزی استانداری گیلان، ۱۳۸۶، سالنامه آماری استان گیلان (۱۳۸۵).

۱۸- معتمدی مهر، اکبر و موسی پور میاندھی، پری، ۱۳۸۵، شناسایی و معرفی قابلیت های توریسم روستایی شهرستان بندر انزلی، فصل نامه چشم انداز جغرافیایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، شماره ۱۰ سال اول.

۱۹- منشی زاده، رحمت الله، ۱۳۷۶، جهانگردی، انتشارات مسعی، تهران.

۲۰- منوری، سید مسعود، ۱۳۷۴، کتاب گیلان (محیط زیست)، گروه پژوهشگران ایران.

۲۱- ولا، فرانسوا و بیچریل، یونل، ۱۳۸۴، گردشگری بین المللی، ترجمه محمد ابراهیم گوهریان و محمد مهدی کتابچی، نشر امیر کبیر.

22- Sharpleya .R and Vassb.A ,(2006), Tourism , farming and diversification:An attitudinal study, Tourism Management, 27, 1040-1052.

23- Busby. G and Rendle. S, (2000), The transition from tourism on farms to farm tourism , Tourism Management, 21, 635-642.

24- Harrison. B, (2005), Tourism, farm abandonment, and the 'typical' Vermonter 1880-1930 , Journal of Historical Geography, 31, 478-495.

